

ideje, ki sta kulminirali v prevratnem obdobju in postavili oba naroda v nove politične tvorbe, zrasle na ruševinah dvojne monarhije. Kulturni in politični stiki, s katerimi avtor zaključi prvi sklop, so bili kljub bližini skromni znotraj dvojne monarhije (zaradi rečice Litve so si bili bližje Slovenci in Čehi ter Slovaki, Hrvati in Srbi). Stiki med Slovaki in Slovenci so bili tako omejeni, vezani na potujoče trgovce in na ozek krog intelektualne elite.

Osrednji ali drugi sklop je namenjen obdobju med obema vojnama, znotraj katerega se je oblikovalo slovensko vprašanje v jugoslovanski državi (sprva Državi SHS, kasneje Kraljevini SHS in nato Kraljevini Jugoslaviji) in slovaško vprašanje v Češkoslovaški. Avtor je oboje povezal, tako da jugoslovanski in češkoslovaški politični prostor tečeta vzporedno. Vodilo tega sklopa je predvsem v vprašanju državno-političnega avtonomizma in narodne samobitnosti na eni strani ter političnega centralizma in narodnega unitarizma (Prage oziroma Beograda) na drugi. Oba politična koncepta sta podrobno predstavljena tako v češkoslovaškem kot jugoslovanskem političnem prostoru, avtor pa je skušal ugotoviti sorodne poteze, pa tudi razlike med Slovenci in Slovaki znotraj obeh državnih tvorb v (podrejenem) političnem položaju.

Tretji in četrti sklop se nanašata na analizo časopisnih virov. Kregar je podrobno obdelal omenjeno problematiko in zbrane članke sistematično predstavil znotraj dveh sklopov. V tretjem se je posvetil pisanju in stališčem Slovakov do Slovencev (in do njihovega položaja znotraj nove državne tvorbe) v političnem in literarnem časopisju. Slovaške je v času med vojnama zanimal predvsem problem narodno-političnih vprašanj v Sloveniji in Jugoslaviji, ki so ga postavljali v lastni državnopravni okvir (in primerjali svoj položaj s slovenskim). Četrti sklop pa je pregled slovenskih časopisov in njihov pogled na slovaški razvoj znotraj Češkoslovaške, ki je (kot ugotavlja avtor) pravzaprav zrcalna slika slovaških časopisov (glede dojemanja obeh »usod«). Pretok informacij med obema narodoma se je (v primerjavi z dvojno monarhijo) povečal, toda zaradi političnega centralizma in unitarizma kljub temu v manjši meri. Češkoslovaško-jugoslovanska liga, ki je s svojo revijo sicer zblíževala Čeha, Slovaške in južnoslovanske narode, je favorizirala Prago in Beograd (pač v skladu s političnimi koncepti obeh prestolnic). Vseeno pa so bili Slovenci in Slovaki

dobro obveščeni o slovenskih oziroma slovaških političnih, kulturnih in družbenih razmerah. Glavno vlogo pri stikih in sodelovanju Slovencev in Slovakov je odigral katoliški pol, ki je podpiral narodno samobitnost in postavljaval avtonomistične težnje. Tako so najznamenitejši »poznavalci« Slovakov med Slovenci (in obratno) prišli prav iz katoliških krogov. Tukaj velja izpostaviti Viktorja Smoleja, ki se je sredi 30-ih let kot slavist izpopolnjeval v Bratislavi, še bolj pa slikarja Ivana Žabota, ki ga je v Bratislavo privedla njegova svobodnjaška narava (imel se je za slovaškega umetnika in bil zelo ogorčen, če so ga imeli za tujca). Žabota je vse do smrti ostal velik panslavist in zagovornik zblíževanja slovanskih narodov.

Primerjalna analiza dr. Toneta Kregarja seveda širi vedenje o habsburškem in srednjeevropskem prostoru. Delo je vsekakor prineslo novi veter v slovensko zgodovino, ki bi potrebovalo več podobnih del, s katerimi bi slovenski bralec dobil marsikatero informacijo o zgodovini članic Evropske unije (predvsem pa tistih iz bivše Vzhodne Evrope).

Filip Čuček

Anton Korošec v primežu kralja Aleksandra

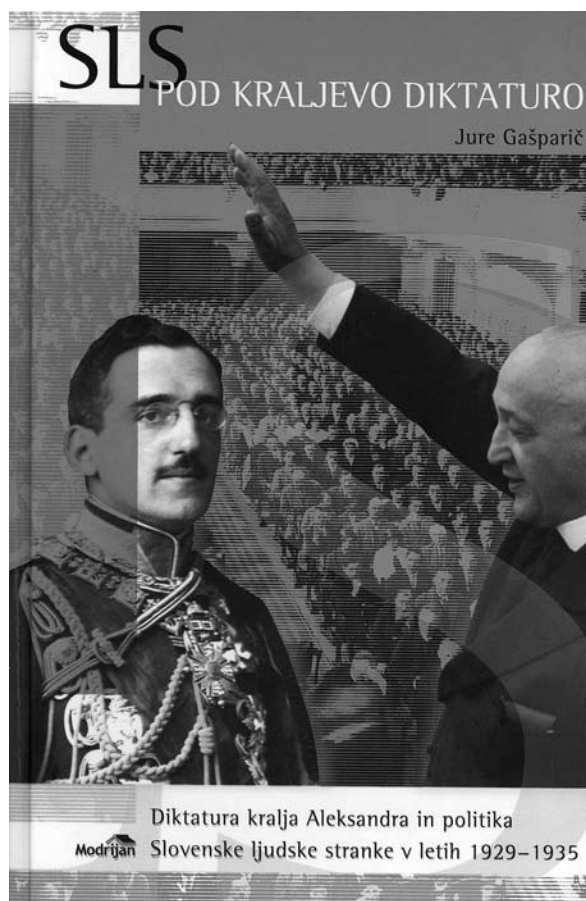
Jure Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935; Ljubljana: Modrijan, 2007. 304 strani.

Začnimo na koncu. Pet arhivov (šestnajst fondov), osemnajst časopisov, dvanajst strani literature in pet strani imenskega kazala. To so podatki, ki jih najdemo na koncu dela dr. Jureta Gašpariča (znanstvenega sodelavca Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani in docenta na Filozofski fakulteti v Mariboru) v rubriki *Viri in literatura*, ki obsega dvajset strani. Ob suverenem poznavanju arhivskega in časopisnega gradiva ter relevantne literature je Gašparič subtilno osvetlil »življenje«

Slovenske ljudske stranke v Kraljevini SHS (in Kraljevini Jugoslaviji) med šestojanuarsko diktaturo in prevzemom Dravske banovine leta 1935.

Gašparič se je pred obdobjem diktature kralja Aleksandra v prvem poglavju posvetil orisu razvoja slovenskega katoliškega političnega tabora do uvedbe šestojanuarske diktature. Začetek pripovedi je postavil v Taaffejevo dobo (konec 80-ih let 19. stoletja), ko je kranjska sloga dokončno razpadla. V strnjeni in pregledni zgodbi je bralcu razgrnil politično delovanje obeh taborov (katoliškega in liberalnega) na Slovenskem in poteze, ki so Slovensko ljudsko stranko v začetku 20. stoletja pripeljale do prvenstvene vloge v slovenskem političnem prostoru. Ob političnem razvoju na Kranjskem je spretno nizal tudi razvoj v ostalih slovenskih deželah, ki so slogaško »vztrajale« še nekaj let (Goriška do konca stoletja, Štajerska do 1906), medtem ko v drugih ni prišlo do političnega razcepa (Koroška, Istra, Trst). Prvo poglavje je zaključil z orisom političnega življenja v 20-ih letih 20. stoletja, ko je SLS igrala ključno vlogo slovenske politike in s svojimi programi in politiko dejansko poosebljala politično voljo slovenskega naroda. Katoliški politični tabor, ki ga je »zastopala« Slovenska ljudska stranka (SLS), je bil v času demokratično-parlamentarnih 20-ih let 20. stoletja politično najmočnejši.

Jedro knjige zajema časovni okvir 1929–1935 (od vzpostavitve Aleksandrove diktature do vrnitve SLS na oblast junija 1935), ki ga je avtor s kratkimi in preudarnimi naslovi poglavij (skupaj pet) in podnaslovi nanizal na slabih 230 straneh. V drugem in tretjem poglavju knjige nas Gašparič tako seznani s časom od uvedbe diktature kralja Aleksandra do izstopa SLS iz vlade. Nekdanja (prepovedana) SLS, ki je bila stranka narodnoavtonomistične usmeritve, je imela večji del tega obdobja svojega predstavnika v vladi šestojanuarskega režima, ki je uresničeval svojo zamisel jugoslovanskega narodno-državnega unitarizma. To je SLS postavljalo v vprašljiv politični položaj. Kljub temu pa je bilo po upravni preureditvi države oktobra 1929 slovensko ozemlje, do tedaj razdeljeno na mari-borsko in ljubljansko oblast, upravno zaokroženo v Dravski banovini. Pritisk kraljeve diktature pa se je pokazal (tudi) z razpustitvijo katoliške telovadne organizacije Orel (1929), kar je še dodatno prizadelo organizacijsko infrastrukturo ukinjene SLS.

Eno od osrednjih vprašanj predelane doktorske disertacije, obranjene leta 2006 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, zadeva politične razmere in dinamiko »na terenu« (v Dravski banovini), ki se kaže skozi prizmo volitev. Nekdanja SLS se je na skupščinskih volitvah leta 1931 odločila za volilno abstinenco (ki ji je sledila večina slovenskega prebivalstva, s čimer je ukinjena stranka ohranila osnovno strukturo, organizacijo in povezanost s člani tudi po uvedbi diktature).

Četrto poglavje je namenjeno času po odhodu predstavnikov nekdanje SLS iz vlade. Pogoj delovanja so se tedaj zanjo še bolj zaostri, a je kljub temu našla načine prezentacije svoje politične moči, kar se je pokazalo ob proslavah šestdesetletnice vodje bivše SLS dr. Antona Korošca. Ti dogodki, ki so se končali s preganjanjem pristašev nekdanje SLS, so razkrili moč bivše stranke in nemoč režima. Po odhodu v opozicijo pa je bivša stranka ponovno začela obujati svoj avtonomistični program, ki je dosegel vrh z *Ljubljanskimi punktacijami* oziroma *Slovensko deklaracijo*.

V petem in šestem poglavju je avtor razčlenil obdobje občinskih volitev leta 1933, nadomestnih volitev v Senat leta 1935 in skupščinskih volitev leta 1935, ki jih je minuciozno obdelal (podobno kot volitve leta 1931) in prikazal politične razmere »na terenu«, s čimer je dodatno razčlenil osrednjo tezo dela – politični obstoj nekdanje stranke v času diktature. Zgodbo je končal z vstopom načelnika nekdanje SLS Antona Korošca v vlado novoustavljene Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) sredi leta 1935.

V knjigi je avtor večjo pozornost namenil tudi političnemu delovanju bivše SLS prek katoliških nepolitičnih organizacij, ki so obstajale pod njenim patronatom (Prosvetna Zveza, Katoliška akcija, Orel, Jugoslovanska strokovna zveza), preko katerih je po kraljevi prepovedi političnih strank mogoče spremljati delovanje in notranja razmerja v nekdanji SLS.

Skratka, ko se je nekdanja SLS leta 1935 povzpela na oblast v Dravski banovini z večinsko podporo Slovencev (Korošec pa je postal drugi človek v Beogradu), je še zmeraj poosebljala politično voljo slovenskega prebivalstva. Vendar pa je večinska podpora predstavljala zgolj temelj kratenja demokratične enakosti in svobode kakor tudi demokratičnega političnega življenja, kar si je avtor (gotovo) zastavil kot nadaljevanje (v naslednji knjigi) na koncu dela.

Mimo Gašparičevega dela torej ne bo mogel nihče, ki bo raziskoval zgodnja trideseta leta 20. stoletja v Sloveniji in tudi širše. Historična osvetlitev obdobja diktature kralja Aleksandra in položaja nekdanje Slovenske ljudske stranke v njem je jasno in nedvomno razširila spoznavni okvir slovenskega zgodovinopisja, hkrati pa predstavlja oporo nadaljnjemu preučevanju politične zgodovine Slovencev v prvi jugoslovanski državi.

Filip Čuček

Termoforji na recept in drobovina za Hitlerjev rojstni dan

Mojca Šorn, Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno. Zbirka Razpoznava-nja / Recognitiones, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2007; 499 strani.

Mojca Šorn, zgodovinarica mlajše generacije, v svojem monografskem prvencu predstavlja izčrpen pogled na malo poznano in zato je toliko zanimivejšo plat narodne zgodovine. Knjiga, ki je izšla konec preteklega leta, je avtoričina doktorska disertacija, po svoji zasnovi in sistematični izvedbi pa je vsekakor biserček in dobrodošel kažipot za tiste raziskovalce, ki se bodo s podobnimi raziskavami šele spopadli.

Avtorica svojo pripoved tke zlagoma in prilagaja tempo in obseg razlage tudi bralcu, ki v slovenski zgodovini 1941–45 ni preveč doma. Knjigo zato začne z orisom prostorskih, prebivalstvenih in gospodarskih razmer na predvečer druge svetovne vojne. Posveti se političnogeografski opredelitvi Ljubljanec (in njenih sestavnih delov), oriše njeno hitro predvojno urbanizacijo in razvoj, dlje pa se zadrži pri opisu duha mesta in naraščajoče tesnobe, ki je vdiral v brezskrben mestni vsakdanjik z novicami iz bleščečih soban, kjer se je krojil »mir za tedanji čas«, in nazadnje z bojišč. Ljubljana je skupaj z ostalo Evropo pričakovala neizbežno vojno – ta je najprej prišla kot razburljiva generalka (vaje za primer zračnih napadov in napadov s strupi), ljudi pa so nekateri spremljevalci izrednih razmer (draženje živil, špekulacije) razburili že precej pred 6. aprilom 1941. Meščani so se na bližajočo katastrofo poskušali čim bolje pripraviti – zalagali so se s hrano in obsojali špekulante, ki so iz njihovih strahov kovali dobiček. Tudi država in mesto sta ravnala enako in se vse do pomladi 1941 po svojih najboljših močeh pripravljala na preizkušnjo.